

## ФОЛЬКЛОР І ФОЛЬКЛОРИСТИКА – ТРАДИЦІЯ ЧИ СУЧАСНІСТЬ

Ілія ВЕЛЕВ

### Илија Велев. Folklore and folkloristics – tradition or modernity

The article gives a new viewpoint on understanding folklore. First of all it is presented as a form of national identity and individual perception of the world. The author suggests that different kinds of spiritual and creative levels form a great number of layers. The correlation between folklore and modern concepts of globalization of cultures is researched.

### Илија Велев. Фолклорот и фолклористиката – традиција или современост

Трудот дава нов поглед кон разбирањето на фолклорот. Пред се` тој е претставен како форма на национален идентитет и индивидуална перцепција на светот. Авторот смета дека различните форми на духовните и креативните нивоа формираат голем број на слоеви. Во трудот е истражувана корелацијата помеѓу фолклорот и модерните концепти на глобализација на културите.

Идентичност на народот е не само заедничка социјална категорија, што се потврдува на основни принципи на автентичност на духовните и културните знајња. Национална идентичност се изразува преку различните духовни вредности на конкретна народна заедница, што се означува со колективни творечки постигнувања. Народното знајње и народна мудрост иницијално народна творечност, која е во светлот на идеи на просветителството и романтизмот на крајот на XVIII и во првата половина на XIX ст. се идентификувала како фолклор. Самата тоа «свесна» идентификација открила патишта за типологизација на фолклористиката како научна дисциплина. За сите условности на термините «фолклор» и «фолклористика», означени со одредена социјална категорија, тие функционираат како живо илустрација на идентичност, постојат, навидимото на одреден народ во негово постоење до самостојно постоење. Оттука, фолклорот се прифаќа и како синоним на етничка самостојност и припадност. Ако се излезе надвор од социјалната припадност на фолклорот и фолклористиката и се премине на културолошко ниво, тогаш во современи услови овој вид на творечко постоење и постоење има припадност како народно мистецтво, како што треба да се прифаќа и да се користи како искуство со целта да се осликава индивидуално (лично) искуство за самоопределување, национална идентификација, духовно оживување и заедничка афирмација. Етничка особеност во такви колективни творечки изрази на уметност се илустрираат преку воведување на синтагми «национален фолклор» и во самите истражувања.

Ако се земаат предвид главно на уметностни предуслови на фолклорот во контекст на современи објаснувања на културните постигнувања, тогаш се поставуваат слободни оценки за неспецијализована и непрофесионална творечност, што се легитимизира како колективна, виокремлювачка одредена синкретизмот и постојанството. Притоа во овој случај се поставува прашање за недостаток на објаснување на овие творечки про-

цесите и нивно отстапување од традиционалната и современа суштествена идентификација.

Афирмувајќи форми на творечко изразување на народот сега се во своето постоење. Со текот на времето се појавиле различни видови и форми на усно и обредово творечко, а сепак појавата на писменоста не можела да ги потисне усните творечки изрази и да ги замени нив со литературна форма на изразување. Колку брзо не се означавал овој вид на творечко како «просто» и «нехудожничко», историчкиот искуство докажува, дека фолклорниот тип на творечко изразување преовладевал преку векови во сите народи. Главни карактеристики на него биле: усност, традиционалност, непосредна народност, директен контакт на изразувањето или манифестацијата со масата, која ја прифаќала, и колективност на творечкото постоење и ширење.

За подобро разбирање, како што е потребно прифаќање на фолклорот во класични и современи форми, неопходно е да се земаат предвид неговата многослојност, која ја сочинуваат различни видови на духовни и уметнички изразувања. Најпрво фолклорот како народно мистецтво координира уметностниот почеток во музиката, танцот, поезијата, опевите, орнаментот, резбарството, архитектурата, драматургијата итн. Видовите, кои не можат да се осликаваат со професионална одредба на одреден жанр, се обреди и обичаи (лазарувањето, колядувањето, «Васиљето», «дојде» итн), во кои најчесто се случуваат театарни моменти во соединување со песните, танците, инструменталните изразувања, при што манифестацијата балансира меѓу мистецтвом и обредом. Со тоа фолклорниот духовен импулс се приближува до патријархалните обреди, кои не се одликуваат со уметнички знаци – верувања, забобите или народна мифологија.

Постојат сомнеж за тоа, дали може народна духовна и материјална култура воопшто да биде предмет на фолклористиката, бидејќи пред неа се поставува прашање, што, постојано во фолклорот, таа војдино е основата на етнологијата. Притоа тоа не значи, дека треба да се исклучат тер-

мін «фольклор» із використання, оскільки він є частиною як традиційної, так і сучасної духовної культури будь-якого народу. Звідси й сама фольклористика перебуває у безпосередньому тісному зв'язку з основною науковою дисципліною – етнологією. Термін «фольклоризм» використовується в культурології й у мистецтві, представляючи активний творчий процес освоєння та трансформації фольклору в суспільне життя, культуру і професійне мистецтво. Тому ми зустрічаємо конструктивні тлумачення щодо змісту фольклорних елементів у літературі, в сучасних музичних формах, в образотворчому мистецтві, драматургії тощо.

Стосовно нашого дослідження – питання, яке винесено в заголовок, звучить просто: «фольклор і «фольклористика — традиція чи сучасність», але водночас воно містить приховану відповідь. Щоб відповісти хоча б приблизно, слід мати на увазі, що фольклористика вирізняє класичний (історичний) і сучасний фольклор. Така ж ситуація простежується в мистецтві, дістаючи в естетиці подібне тлумачення. Водночас треба уникати вульгаризації фольклору, в розумінні, що він є частиною «низького» культурного надбання і лише нищить модерні творчі моделі сучасної культури. Подібні теорії є наслідком уявлення про глобалізацію культури і прагнення досягти універсальних духовних цінностей через втрату власної індивідуальності, тим самим, певної культурної ідентичності. Фольклористика як окрема спеціальна дисципліна, що вивчає народне мистецтво, традиції і сучасність, має свій еволюційний шлях у розумінні тлумачення та дослідницької практики. Наукове зацікавлення фольклором у Європі виникло разом із просвітницькими ідеями у XVIII ст., а розвиток романтизму в XIX ст. став стимулом до його вивчення. Загальні творчі процеси, які відбувалися на суспільній сцені, насамперед висунули міфологічну школу, за якою з'явилися міграційна, антропологічна, етнопсихологічна та історико-географічна школи. У XX ст. до вивчення фольклору долучилися соціологічна, психоаналітична, неоміфологічна і магічно-обрядова школи. Своєрідна революція у фольклористиці почалася в 1950 році завдяки структурному методу дослідження, запропонованому Клодом Леві-Стросом. Ця методологічна основа відкрила для фольклористики новий шлях для розуміння і застосування всіх сучасних методологій тлумачення й вивчення класичного та сучасного фольклору. Такі дослідницькі ідеї спричинили те, що фольклористика однаково враховує взаємозв'язок традиційних і сучасних форм, до того ж, без обмежень. Це сприяло залученню в сучасну фольклористику компаративних історичних досліджень фольклору та його художніх особливостей, взаємопов'язаних із сучасними процесами у сфері народної творчості.

Хоча й у затемненому семантичному сенсі, все ж фольклор як народна творчість у колективному дусі начебто залишається забутиим у надрах традицій національних культур. Саме там йому приділяють найбільшої уваги, тому що й сама народна традиція є сукупністю звичаїв, поглядів та вірувань, що об'єднують народ, який усвідомлює їхню цінність і неможливість повер-

нення, з його минулим. Фольклорна традиція має враховувати позицію сьогодення дня відносно минулого, а оскільки ця позиція в різні епохи і в межах різних ідеологій є змінною і нерідко суперечливою, це відбивається в різних ціннісних характеристиках. Так традиція зазнає перетворень, залежно від ціннісної системи певного часу та від естетичних уподобань. Пріоритет національної традиції в наш час все ще є чинником культурної політики, спрямованої на збереження національної неповторності мистецтва. Адже ознака національної ідентичності не може бути представлена на світовій громадській сцені без маніфестації досвіду, здобутого фольклором, народною міфологією та народним типом мислення. Це дає можливість протистояти космополітичним ідентифікаціям, – без власної ідентичності особа залишиться непоміченою в універсальній мозаїці. В історичному плані фольклорна традиція балканських народів (серед них і македонського) проклала не лише магістральний, але й у певні періоди єдино можливий шлях творчої реалізації. Саме завдяки їй культура втілила оригінальні національні риси. Цей творчий процес є безперервним художнім діалогом. Сьогодні талановиті митці сприймають фольклорну традицію швидше як своєрідну репліку, що дає їм привід художньо інтерпретувати або відтворювати її. Новаторські мистецькі дослідження сучасного художнього «я» стають особливо актуальними, реалізуючи нові естетичні програми та ідеї.

Водночас, коли новаторські ідеї дістають визнання, вони зазвичай стають традицією. Митець перебуває в стані творчості, коли він надбудовує сучасність традицією далекої, часової відстані. Так, наприклад, сучасний македонський поет або музикант збагачує свій досвід завдяки фольклорній традиції не лише тому, що форма творчого вираження збігається з фольклорним типом мислення і вираження, але й тому, що вона є синонімом самобутньої, незаперечно македонської фольклорної спадщини. Сприйняті традиційні форми стають надбанням лише відповідно до духовних потреб сучасності.

Насамкінець варто порушити питання, чи потребує пояснень позиція сучасності стосовно традиції? Безперечно, потребує. Сучасність є те, що стосується теперішнього часу, тобто теперішніх духовних потреб і мистецьких переживань. Втілюючи ідеали і переконання нашого сьогодення, ці потреби і переживання відповідають прагненням мистецького авангарду бути «цілком сучасними і модерними». Водночас сучасність пов'язана з актуалізацією найважливіших життєвих проблем, духовних прагнень і пошуків формальних сенсів для підтвердження раніше існуючих та створення нових. Як це траплялось і в попередні культурні періоди, так і наша культурна сучасність перебуває під впливом сучасних тенденцій науки, техніки, філософії, соціології і політики. З плином часу диференційовані найвагоміші цінності входять до загального культурного середовища. Не лише сучасні найтипівіші види мистецтва, але й колективна духовна свідомість народу здатна відображати

ситуації чи кризи як імпульси сучасності. По суті вона визначає власну сучасність. Отже, профільована сучасність стає комплексною свідомістю щодо існуючого стану думки. Відповідно, сучасний творчий процес залучає парафразовані міфологічні візії, міфоалегоричні та символічні фольклорні абстракції до сучасного фольклору. У наш час колективна народна фантазія активізується, намагаючись містифікувати чи демістифікувати проблеми сучасної людини. Це лише одна з можливих форм, в якій знаходить вираження нездоланна потреба маніфестації власних уподобань і переживань сучасності для майбутніх поколінь. Тим самим сучасність втрачається або поступово кристалізується й напластовується у сферах масової культу-

ри, духовної спадщини і традиції. Отже, відбувається безперервний процес народної творчості, що знаходить нові акомодативні форми реалізації – анекдоти, перекази, сучасні обрядові вияви, нічні посиденьки, вечірки, художні знахідки наївних аматорів тощо. Зрозуміло, їхня реальність вільна від нижчої народної міфології та демонології, сповнена нових та інакших сенсів, проте типологічно вона не здатна повністю дистанціюватися від класичного фольклору. Саме тому фольклористика сьогодні мусила б сприймати фольклор як відповідник осучасненої народної традиції, водночас і як традиціоналізацію народної сучасності. Тоді людина не зможе ні втекти від часу, ні загубитися в минулому.

*Переклад із македонської Оксани Микитенко*